

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-68>

УДК 314.7.045

МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ, ІНТЕГРАЦІЇ ТА АСИМІЛЯЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ПРИЙМАЮЧИЙ СОЦІУМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

MECHANISMS OF ADAPTATION, INTEGRATION AND ASSIMILATION OF FORCED MIGRANTS IN THE HOST SOCIETY: FOREIGN EXPERIENCE

Янович Арсеній Віталійович

аспірант,

провідний інженер відділу регіональної економічної політики

Державна установа «Інститут регіональних досліджень

ім. М.І. Долішнього НАН України»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9039-2735>

Yanovych Arsenii

State Institution «Institute of Regional Research named
after M. I. Dolishniy of NAS of Ukraine»

Стаття присвячена зарубіжному досвіду у сфері адаптації, інтеграції та асиміляції вимушених мігрантів у приймаючому соціумі на прикладі Польщі та Німеччини. Досліджено просторовий розподіл біженців з України за країнами перебування в динаміці з листопада 2022 року до травня 2023 року, проведено порівняльний аналіз, на основі якого висунуто гіпотезу про вплив інтеграційної політики ключових країн-донорів на зміну структури вищезгаданого розподілу. Проаналізовано та систематизовано основні заходи політики Польщі та Німеччини щодо інтеграції та адаптації вимушених українських мігрантів у власні соціально-економічні системи: надання тимчасового захисту, системи соціальних виплат, системи освіти та мовно-інтеграційних курсів тощо. Окреслено основні проблеми щодо репатріації громадян України у майбутньому.

Ключові слова: вимушена міграція, тимчасовий захист, права, соціальні виплати, інтеграція вимушених мігрантів.

The article is dedicated to exploring international experiences in the field of adaptation, integration, and assimilation of forced migrants in the host society, using Poland and Germany as examples. The full-scale war initiated by the Russian Federation against Ukraine has posed a significant social challenge for the country. Consequently, one of the determinants influencing the development of state and regional policies is the forced migration of the population, which has already become a complex socio-economic problem. The nature and geography of the forced migration of Ukrainians underscore the importance of analyzing foreign experiences, especially those of Germany and Poland, in shaping and implementing policies for the assimilation and integration of migrants into their own socio-economic spaces. This is particularly relevant as half of all Ukrainian refugees are currently in these countries. Therefore, the article aims to analyze the mechanisms of adaptation, integration, and assimilation of forced migrants from Ukraine in the host societies, focusing on Poland and Germany. The article investigates the spatial distribution of Ukrainian refugees among host countries from November 2022 to May 2023, conducting a comparative analysis. Based on this analysis, a hypothesis is proposed regarding the influence of the integration policies of key donor countries on the change in the structure of the mentioned distribution. Additionally, the article analyzes and systematizes the main measures of the integration and adaptation policies of Poland and Germany for forced Ukrainian migrants into their own socio-economic systems. These measures include providing temporary protection, social payment systems, education systems, and language integration courses, among others. The research results lead to the conclusion that Germany's policy towards the integration and adaptation of forced migrants from Ukraine is similar to that of Poland. However, Germany's policy is more effective, attributed to the level of social payments for forced migrants. Furthermore, the analysis of the integration policies of forced migrants in Poland and Germany suggests a high likelihood of future competition between Ukraine and these countries for human capital. This is because Germany's policy aims to retain as many refugees from Ukraine on its territory as possible to partially meet the country's labor resource needs. The findings of this study will help outline the existing problems in Ukraine related to forced

migration of citizens, provide leverage for influencing the motivation of Ukrainians to return home, and contribute to a clearer formulation of goals and tasks for the national and regional policies on the repatriation of Ukrainian citizens in the conditions of post-war recovery.

Keywords: forced migration, temporary protection, rights, social payments, integration of forced migrants.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України стала серйозним соціальним викликом для країни а також спричинила значні структурні зрушення в економіці українських регіонів. Відповідно, одним з аспектів, що виступає детермінантою розробки і реалізації державної і регіональної політики стає вимушена міграція населення, яка набула характеру комплексної соціально-економічної проблеми. На даний момент в Україні офіційно зареєстровано 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб [1]. Водночас, кількість українців, котрі у зв'язку з воєнними діями стали вимушеними мігрантами, оцінюється у 5,6–6,7 млн осіб, з яких лише 62% готові повернутися назад, що обумовлено адаптацією українських громадян у соціумі країн реципієнтів [2]. Очевидним є той факт, що за таких умов, неминучим є виникнення в Україні в коротко- і довгостроковій перспективі гострої демографічної кризи, а відтак, і дефіциту трудових ресурсів. Це, в свою чергу, обумовлює важливість аналізу зарубіжного досвіду, передусім Німеччини та Польщі, у питаннях формування і реалізації політики асиміляції та інтеграції мігрантів у власний соціально-економічний простір, оскільки саме в цих країнах перебуває половина всіх українських біженців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вторгнення Російської Федерації в Україну суттєво актуалізувало проблематику досліджень вимушеної міграції, що стала предметом вивчення багатьох українських науковців, таких як Лібанова Е. М., Садова У. Я., Васильців Т. Г., Біль М. М., Супруновський А. І., Кисельова О. І. та ін. [3–8]. Дослідження вітчизняних вчених сконцентровані навколо питань пов'язаних із чинниками та географією вимушеної міграції, прогнозуванням демографічної ситуації в Україні, механізмів подолання демографічної кризи, обумовленої вимушеною міграцією населення тощо. Також, необхідно підкреслити важливість останніх досліджень в сфері вимушеної міграції проведених Центром економічної стратегії, що дають змогу оцінити просторовий та кількісний розподіл українських біженців а також перспективи змін поточної кон'юнктури у майбутньому [2].

Не дивлячись на досить велику кількість досліджень проведених у сфері вимушеної міграції, дана проблематика залишається актуальною, передусім через продовження бойових дій на території України, і, як наслідок, загострення міграційної кризи. Відтак, існує необхідність у поглибленні існуючих напрацювань пов'язаних з вимушеною міграцією, що в свою чергу сприятиме прискоренню розробки і реалізації державної і регіональної політики повернення вимушених українських мігрантів додому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз механізмів адаптації, інтеграції та асиміляції вимушених мігрантів з України у приймаючому соціумі на прикладі Польщі та Німеччини, що дасть змогу знайти важелі впливу на мотивацію українців щодо повернення додому та сприятиме більш чіткому формулюванню цілей і завдань вітчизняної державної і регіональної політики з репатріації українських громадян в умовах повоєнного відновлення країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання припливу біженців у країни ЄС не зникає з європейського порядку денного впродовж останніх декількох десятиліть. Узагальнено причинами такої міграції можна назвати несприятливі безпекові умови та нижчий відносно ЄС рівень соціально-економічного розвитку в країнах-донорах міграції. Втім, у світовому масштабі простежується тенденція, згідно з якою мігранти часто приносять вигоду приймаючій стороні, оскільки вони формують певну частку економічно активного населення країни. З огляду на це, політика інтеграції вимушених мігрантів у країнах ЄС носить характер культурно-мовної адаптації, що включає в себе політико-правову, соціально-економічну та культурно-релігійну складові [9, с. 186, с. 190].

На даний момент у країнах ЄС досягнуто консенсусу щодо тимчасового захисту громадян України та їх перебування на території Союзу у статусі вимушених мігрантів до 4 березня 2025 року. Система тимчасового захисту ЄС забезпечує негайний та колективний захист переміщених людей, які, з тих чи інших причин не можуть повернутися до країни походження. Її метою є зменшення наван-

таження на національні системи надання притулку а також узгодження і уніфікація прав вимушених мігрантів на усій території ЄС, що включають в себе:

- право на проживання;
- право на доступ до ринку праці та житла;
- право на медичну допомогу;
- право на соціальну допомогу;
- право на доступ до освіти дітей [10].

Втім, тимчасовий захист можна отримати лише в одній країні ЄС, що впроваджується через спеціальні дозволи на перебування такі як тимчасові посвідки на проживання або довгострокові візи [11].

За даними Євростату, лідерами серед країн-реципієнтів вимушених мігрантів з України є Німеччина та Польща, у яких станом на травень 2023 року перебувало 29% і 26% усіх українських біженців відповідно [2].

Порівняльний аналіз розподілу українських вимушених мігрантів в динаміці з листопада 2022 року до травня 2023 року засвідчує зменшення кількості біженців з України в Польщі, та, відповідно, їх збільшення в Німеччині (рис. 1), що дозволяє висунути гіпотезу про більш привабливі умови перебування в останній та її більш ефективну міграційну політику.

Не дивлячись на існування єдиної системи тимчасового захисту у ЄС, особливості політики адаптації на інтеграції мігрантів можуть відрізнятися в залежності від країни. Так, тимчасовий захист у Польщі фактично надається із спеціальним кодом PESEL – ідентифікаційним номером фізичної особи, за яким закріплені основні відомості про людину, зокрема

її прізвище та ім'я, дату народження, сімейний стан тощо [13]. Для вимушених мігрантів з України, застосовується спеціальний варіант вищезгаданого коду – PESEL UKR, отримання якого передбачає наступне:

I. Отримання права на безкоштовне проживання впродовж 120 днів з моменту прибуття до Польщі у колективних закладах розміщення таких як табори, гуртожитки, пансіонати, тощо. По збіганню терміну, проживання відбувається на комерційній основі з оплатою 75% вартості проживання, однак не більш ніж 60 злотих за добу [14];

II. Отримання права на працевлаштування з рівними з місцевими жителями правами;

III. Отримання права на безкоштовне медичне обслуговування від Національного фонду здоров'я із рівними з місцевими жителями правами [11];

IV. Отримання права на декілька видів соціальних виплат:

1) *Одноразова виплата по прибуттю* розміром 300 злотих на кожну особу, що прибула на територію Польщі після 24 лютого 2022 [15];

2) *Одноразова виплата по народженню дитини* розміром 1000 злотих надається родинам, чиї діти народилися на території Польщі після 24 лютого 2022 року у разі якщо сукупний дохід сім'ї в розрахунку на одну особу не перевищує 1922 злотих [16];

3) *Компенсація оренди житла* на термін до 6 місяців у разі якщо сукупний дохід особи не перевищує 2265,01 злотих на місяць, а у випадку оренди нерухомості кількома особами – не більше 1698,76 злотих в розрахунку

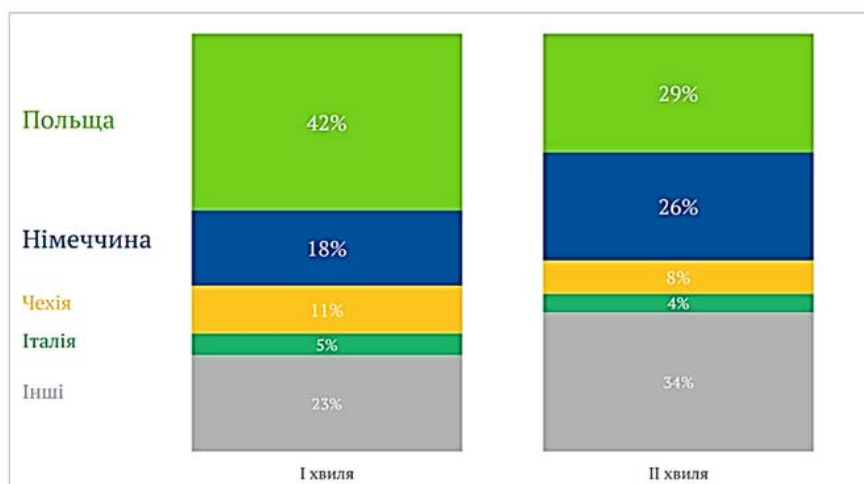

Рис. 1. Розподіл українських вимушених мігрантів за країнами перебування станом на листопад 2022 року і травень 2023 року [12]

на одну особу. При розрахунках до уваги береться дохід за останні три місяці. Розмір виплати не може перевищувати 1500 злотих та 70% від загальної суми витрат на житло [17];

4) *Сім'я 500+* – щомісячна виплата сім'ям з дітьми, що прибули на територію Польщі після 24 лютого 2022 у розмірі 500 злотих на кожну дитину. Оплата проводиться протягом усього часу перебування дитини на території країни-реципієнта [16];

5) *400+* – фінансова допомога у розмірі до 400 злотих, що виплачуються сім'ям чії діти перебувають у яслах. Сума допомоги покриває витрати, пов'язані з перебуванням дитини в закладі, за винятком харчування [18].

V. Отримання дітьми права на відвідування школи з рівними з місцевими жителями правами. Навчання дитини віком від 7 до 18 років є безкоштовним, а для учнів в яких виникають труднощі з польською мовою, доступні спеціальні підготовчі класи з можливістю вивчення мови 6 годин на тиждень протягом 24 місяців [19].

З березня 2023 року отримання PESEL UKR стало обов'язковою вимогою для у вимушених мігрантів з України та відбувається у 30-денний термін з моменту в'їзду до Польщі. Водночас, при виїзді українців з Республіки на термін більше ніж 30 календарних днів, PESEL UKR втрачає чинність, а відтак припиняються усі соціальні виплати. Втім, даний код підлягає поновленню у районній або міській адміністрації по поверненню.

Окрім переліченого вище, для громадян України в Польщі відкрито чисельні безкоштовні курси польської мови з можливістю онлайн і офлайн навчання [20]. Також, з 1 квітня 2023 року українці можуть отримати посвідку на тимчасове проживання у Польщі, за умов працевлаштування або відкриття власного бізнесу [11].

Таким чином, політика Польщі щодо адаптації та інтеграції українських вимушених мігрантів фактично передбачає надання їм «пільгового» періоду тривалістю в декілька місяців для пошуку роботи та місця проживання із подальшим поступовим наближенням стилю життя до пересічного польського громадянина на однакових із ним правах, за винятком права голосу. Особлива увага в політиці інтеграції мігрантів приділяється дітям, на яких орієнтована основна частина соціальних виплат.

Щодо політики інтеграції та адаптації вимушених українських мігрантів в Німеччині, на даний момент країна продовжує приймати

біженців з України, втім, федеральні землі, у які можуть бути направлені українці по приїзду, обмежуються Баварією, Баденом-Вюртембергом, Саксонією, Тюрингією, Гессеном та Сааром [21]. Отримання тимчасового захисту на території Німеччини фактично проходить у два етапи:

По-перше, відбувається отримання *Fiktionsbescheinigung* – внутрішнього тимчасового документу, що видається одразу після заповнення заявки на отримання дозволу на місце проживання. *Fiktionsbescheinigung* може мати вигляд окремого документу, або спеціальної відмітки в закордонному паспорті, що засвідчує право на легальне перебування на території Німеччини в момент обробки вищезгаданої заявки. Окрім дозволу на проживання, даний документ надає право на працевлаштування, відвідування мовних курсів та оформлення фінансової допомоги по безробіттю [22];

По-друге, відбувається отримання *Aufenthaltstitel* – повноцінного дозволу на перебування для тимчасового захисту, що передбачає наступне:

I. Отримання права на проживання (продовження дозволу, закріпленого в *Fiktionsbescheinigung*). Вимушені мігранти з України, можуть самостійно знайти притулок в німецьких родинах або у знайомих в тих федеральних землях, які приймають біженців. В іншому випадку, біженці можуть тимчасово проживати в спеціально організованих таборах безкоштовно з харчуванням до моменту поки не знайдуть постійне помешкання або не будуть направлені до іншого місця через електронну чергу [23]. Проживання в німецьких родинах може бути як платним так і безкоштовним [24].

II. Отримання права на працевлаштування (продовження дозволу, закріпленого в *Fiktionsbescheinigung*) із рівними з місцевими жителями правами. Втім, деякі вакансії, зокрема в освіті і медицині потребують підтвердження кваліфікації та здачу іспиту з німецької мови [25].

III. Отримання права на медичне обслуговування. Зауважимо, що базове медичне обслуговування вимушені мігранти з України можуть отримувати у таборах і до одержання *Aufenthaltstitel* [26]. Втім, медичне обслуговування в Німеччині ґрунтується на обов'язковому медичному страхуванні, при якому страхові внески вираховуються безпосередньо із заробітної плати. Особи, що зареєстровані як тимчасово безробітні, також

мають право на медичне страхування за окремою процедурою [27].

IV. Отримання права на декілька видів соціальних виплат:

1) *Допомога Bürgergeld* – щомісячна виплата по безробіттю, розмір якої є диференційованим в залежності від категорії громадян та складу сім'ї:

– одинокі дорослі та батьки-одиначки – 502 євро;

– повнолітні громадяни України – 451 євро;

– діти 18-25 років, які проживають з батьками – 402 євро;

– діти 14 – 17 років – 420 євро;

– діти 6 – 13 років – 348 євро;

– діти до 5 років – 318 євро [28].

Для отримання виплат *Bürgergeld* розмір оцінки майна вимушеного мігранта не може перевищувати 15 000 євро в розрахунку на кожного члена родини [29].

2) *Компенсація оренди житла та оплати*. Обсяги компенсації визначаються індивідуально і залежать від суми доходу орендаря(-ів), кількості людей що планують орендувати житло та розміру орендної плати. Повне покриття вартості оренди може здійснюватися впродовж року. Надалі, якщо в допомозі все ще існує необхідність, вона стає частковою [30].

3) *Виплати на дітей*:

А) *Kindergeld* – щомісячна державна грошова допомога для батьків розміром 250 євро на кожну дитину;

Б) *Kinderzuschlag* – додаток до *Kindergeld* для сімей з сумарним місячним доходом менше 900 євро, або 600 євро для батьків-одиначок. Оплата здійснюється щомісяця в розмірі до 250 євро

В) *Elterngeld* – щомісячна виплата впродовж 12 місяців для батьків, які скоротили робочі години або тимчасово не працюють задля догляду за дитиною. Розмір оплати варіюється від 300 до 1800 євро.

Г) *Mutterschaftsgeld* – виплата матерям, що знаходяться у декретній відпустці. Проводиться за 6 тижнів до встановленої дати пологів і 8 тижнів після пологів в розмірі не більше 13 євро на день.

Д) *Unterhaltsvorschuss* – виплата одиноким матерям, при умові відсутності батька дитини, або відсутності виплати аліментів.

Розміри виплати варіюються в залежності від віку дитини:

– для дітей до 5 років: 187 євро на місяць;

– для дітей від 6 років до 11 років: 252 євро на місяць;

– для дітей віком від 12 до 18 років: 338 євро на місяць [31].

V. Отримання дітьми права на відвідування школи. Середня освіта в Німеччині є обов'язковою для дітей старше 6 років. В залежності від рівня знання німецької мови дитину може бути скеровано у т.з. «підготовчі», «вітальні» та «перехідні» класи. Формат навчання варіюється від федеральної землі та приналежності закладу (державний/приватний). В деяких федеральних землях, вчителі з України мають право вести викладання українською мовою [32].

Aufenthaltstitel втрачає чинність за умови виїзду за межі Німеччини на термін більше ніж 6 місяців [22].

Важливою складовою політики Німеччини щодо адаптації вимушених мігрантів з України є державні інтеграційні курси, що являють собою поєднання мовного і орієнтаційного курсу про країну, який покликаний полегшити і пришвидшити процес інтеграції українців в німецькому суспільстві. Тривалість мовного і орієнтаційного курсів складає 600 і 100 занять відповідно, що завершується складанням іспитів і отриманням сертифікату про знання мови на рівні B1. Для біженців, які отримують виплати по безробіттю *Bürgergeld* вартість курсів покривається державою [33].

Таким чином, можна дійти висновку, що політика Німеччини щодо інтеграції та адаптації вимушених мігрантів з України є подібною до політики Польщі. Втім необхідно підкреслити більшу ефективність політики ФРН, що досягається, перш за все, за рахунок рівня соціальних виплат, який значно перевищує рівень аналогічних виплат в Республіці Польща. Відтак, висловлена вище гіпотеза доведена.

Висновки. Беззаперечним є той факт, що збільшення тривалості воєнних дій на території України негативно впливає на кількість українців, що планують повернутися додому у найближчому майбутньому. Аналіз політики інтеграції вимушених мігрантів Польщі і Німеччини, дозволяє засвідчити досить високу імовірність виникнення конкурентної боротьби України і згаданих країн за людський капітал у майбутньому. В той час, як деякі країни, зокрема Швейцарія і Норвегія [34], стимулюють виїзд вимушених мігрантів з України додому, політика Німеччини направлена на утримання якомога більшої кількості біженців з України на своїй території, оскільки

вони дозволяють частково задовольнити потреби країни у трудових ресурсах. За таких умов, політика з репатріації українців повинна відштовхуватися від цілей потенційних конкурентів і методів їх досягнення, а також відповідати ключовим запитам вимушених

українських мігрантів щодо можливого повернення додому: забезпечення стійкої безпеки, забезпечення житлом, допомога у працевлаштуванні, підтримка і реінтеграція після повернення, повернення або відшкодування власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Феценко А. У яких областях України найбільше переселенців: дослідження. *Главком*. 2023. URL: <https://glavcom.ua/country/society/u-jakij-oblasti-ukrajini-najbilshe-pereselentsiv-doslidzhennja-infohrafika-929992.html> (дата звернення: 03.11.2023).
2. Вишлінський Г., Самойлюк М., Михайлишина Д., Томіліна М. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. *Центр економічної стратегії*. 2023. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 03.11.2023).
3. Шевчук С. Україні потрібно буде залучати мінімум 300 000 мігрантів щороку. Соціологиня Елла Лібанова про екзистенційні проблеми з демографією і що можна зробити? *Forbes Україна*. 2023. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/35-mln-ukraintiv-u-2033-mu-nadzvichayno-optimistichnij-stsenarij-sotsiologinja-ella-libanova-pro-veliki-problemi-z-demografieyu-v-ukraini-yaki-zarodilisya-shche-do-viyini-shcho-z-tsim-roboti-25092023-16201> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / У. Я. Садова, О. С. Гринькевич, Н. П. Бортник та ін; за заг. ред. У. Я. Садової. Львів, 2019. 110 с
5. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Левицька О. О. Сучасні детермінанти актуалізації міграції молоді України та її регулювання: превоєнний контекст. *Академічні візії*. 2023. Вип. 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10043117>
6. Біль М. М. Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості населення. *Migration & Law*. 2023. Вип. 2 (5-6). С. 31-43.
7. Супруновський А.І. Вимушена міграція українських громадян в умовах російського вторгнення в Україну. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 7. С. 475–479.
8. Кисельова О.І. Війна в Україні та вимушена міграція як чинники впливу на міграційну політику ЄС. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. С. 137–144
9. О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія. Київ: Інститут економіки промисловості НАН України, 2016. 448 с.
10. Чорновол К. Єврокомісія пропонує продовжити тимчасовий захист для біженців з України. *УНІАН*. 2023. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajinci-v-yes-yevrokomisiya-proponuye-prodovzhiti-timchasoviy-zahist-bizhenciv-z-ukrajini-12398511.html> (дата звернення: 03.11.2023).
11. Інформація для біженців у Польщі на 2023 рік. *Enable Me*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-pol-si-na-2023-rik-10340> (дата звернення: 03.11.2023).
12. Калашник П. Скільки біженців можуть не повернутися в Україну. *Forbes Україна*. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788> (дата звернення: 03.11.2023).
13. Rejestr PESEL. *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: <https://www.gov.pl/web/cyfrizacja/rejestr-pesel1> (дата звернення: 03.11.2023).
14. Яцюк Л. Польща змінює правила перебування для біженців з України. *Главком*. 2023. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/polshcha-zminjuje-pravila-perebuвання-dlja-bizhentsiv-z-ukrajini-900985.html> (дата звернення: 03.11.2023).
15. Виплата грошової допомоги в Польщі. *KredoBank*. URL: <https://kredobank.com.ua/private/in-poland/vyplata-groshovoi-dopomogy-v-polshi> (дата звернення: 03.11.2023).
16. Соціальні виплати – інформаційна брошура. *MapujPomoc.pl*. 2023. URL: <https://mapujpomoc.pl/uk/sotsialni-vyplaty-informatsiyna-br/> (дата звернення: 03.11.2023).
17. Субсидія на оренду житла у Польщі: як компенсувати витрати. *Visit Ukraine*. 2022. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/935/subsidiya-na-orendu-zitla-u-polshhi-yak-kompensuvati-vitрати> (дата звернення: 03.11.2023).
18. Фінансова та матеріальна підтримка біженців з України в Польщі. *MapujPomoc.pl*. 2023. URL: <https://mapujpomoc.pl/uk/finansova-ta-materialna-pidtrymka-b/> (дата звернення: 03.11.2023).

19. Школа для українських дітей-біженців за кордоном. Правила вступу. *Enable Me*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/skola-dla-ukrains-kih-ditej-bizenciv-za-kordonom-pravila-vstupu-8319> (дата звернення: 03.11.2023).
20. Грубина А. Польська безкоштовно – офлайн та онлайн курси для українців у Польщі. *Вікна*. 2022. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/polska-bezkoshtovno-oflajn-ta-onlajn-kursy-dlya-ukrayincziv-u-polshhi/> (дата звернення: 03.11.2023).
21. Інформація для біженців у Німеччині на 2023 рік. *Enable Me*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-nimeccini-na-2023-rik-10345> (дата звернення: 03.11.2023).
22. Дозвіл на проживання у Німеччині: в чому різниця між Aufenthaltstitel та Fiktionsbescheinigung. *Visit Ukraine*. 2022. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/932/dozvil-na-prozivannya-u-nimeccini-v-comu-riznicya-miz-aufenthaltstitel-ta-fiktionsbescheinigung> (дата звернення: 03.11.2023).
23. Землі Німеччини, де приймають біженців. *Laru Helps Ukraine*. 2023. URL: <https://laruhelpsukraine.com/uk/info/zemli-nimechchnu-de-pryjmayut-bizhencziv/> (дата звернення: 03.11.2023).
24. Арович В. «Стіни, що допомагають»: як українським біженцям знайти житло в Німеччині. *Радіо Свобода*. 2023 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pshuk-zhytla-bizhentsi-nimechchna-helfendew%3%A4nde/32550672.html> (дата звернення: 03.11.2023).
25. Суботіна О. Від 7 євро за годину. На яку роботу можуть розраховувати українки в Німеччині. *Слово і Діло*. 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/15/statija/suspilstvo/7-yevro-hodynu.-yaku-robotu-mozhut-rozrahovuvaty-ukrayinky-nimechchni> (дата звернення: 03.11.2023).
26. Медичне забезпечення для біженців. *Berlin*. URL: <https://www.berlin.de/ukraine/uk/pributtja/meditschne-sabespetschenija> (дата звернення: 03.11.2023).
27. Медичне обслуговування для біженців з України. *Stadt Leipzig*. URL: <https://www.leipzig.de/jugend-familie-und-soziales/auslaender-und-migranten/migration-und-integration/ukraine-hilfe/dopomoga-ukrajini/medizinische-versorgung-ukrainisch> (дата звернення: 03.11.2023).
28. Касіянчук М. У Німеччині запроваджують зміни для українських біженців: що треба знати. *24 Закордон*. 2023 URL: https://zakordon.24tv.ua/brgergeld-nimechchni-shho-treba-znati-pro-viplati-2023-rotsi_n2237432 (дата звернення 03.11.23)
29. Німеччина підвищить виплати для українських біженців: деталі. *Visit Ukraine*. 2023 URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2513/nimeccina-pidvishhit-viplati-dlya-ukrainskix-bizenciv-detali> (дата звернення: 03.11.2023).
30. Лобанова Є. Компенсація за оренду житла у Німеччині: яку допомогу можуть отримати українські біженці. *Today UA*. 2023. URL: <https://biz.today.ua/kompensatsiya-za-zhytlo-u-nimechchni-yaku-dopomogu-mozhut-otrymaty-ukrayinski-bizhentsi/> (дата звернення: 03.11.2023).
31. Грошова допомога для українських дітей, народжених у Німеччині. *Laru Helps Ukraine*. 2023 URL: <https://laruhelpsukraine.com/uk/info/groshova-dopomoga-dlya-ukrayinskyh-ditej-narodzhenyh-u-nimechchni/> (дата звернення 03.11.23)
32. Ігітян А. Шкільна освіта у Німеччині: що треба знати українцям. *ZN,UA*. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/shkilna-osvita-u-nimechchni-shcho-treba-znati-ukrajintsjam.html> (дата звернення: 03.11.2023).
33. Інтеграційні курси. *Handbook Germany*. 2023 URL: <https://handbookgermany.de/uk/german-courses> (дата звернення: 03.11.2023).
34. Несчетна С. Чотири країни платять українцям за повернення додому: суми вас здивують. *TCH*. 2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chotiri-krajini-platyat-ukrayincyam-za-povernennya-dodomu-sumi-divuyut-2435458.html> (дата звернення: 03.11.2023).

REFERENCES:

1. Feshchenko A. (2023) U yakikh oblastiakh Ukrayiny naybil'she perselentsiv: doslidzhennya [Which regions of Ukraine have the most immigrants: research]. *Hlavkom*. Available at: <https://glavcom.ua/country/society/u-jakij-oblasti-ukrajini-najbilshe-pereselentsiv-doslidzhennja-infografika-929992.html> (accessed November 3, 2023).
2. Vyshlins'kyu H., Samoyluk, M., Mykhaylyshyna D., & Tomilina M. (2023) Bizhentsi z Ukrayiny: kto voni, skil'ky ikh ta yak ikh povernuty? Final'nyy zvit [Refugees from Ukraine: who are they, how many are there and how to return them? Final report]. *Tsentr ekonomichnoyi stratehiyi – Center for Economic Strategy*. Available at: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (accessed November 3, 2023).
3. Shevchuk S. (2023) Ukrayini potribno bude zaluchaty minimum 300,000 mihrantiv shchoroku. *Sotsiolohynya Ella Libanova pro ekzistentsiyni problemy z demohrafiyeyu i shcho mozhna zrobyty?* [Ukraine will need to attract at least 300,000 migrants every year. Sociologist Ella Libanova on existen-

tial problems with demography and what can be done?] *Forbes Ukrayina – Forbes Ukraine*. Available at: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/35-mln-ukraintsiv-u-2033-mu-nadzvichayno-optimistichniy-stsenariy-sotsiologinya-ella-libanova-pro-veliki-problemi-z-demografieyu-v-ukraini-yaki-zarodilisya-shche-do-viyni-shcho-z-tsim-robiti-25092023-16201> (accessed November 3, 2023).

4. Sadova U. Y., Hrynkevych O. S., Bortnyk N. P., & others (2019) *Ukrayins'ka mihratsiya v umovakh hlobal'nykh i natsional'nykh vyklykiv XXI stolittya: naukove vydannya* [Ukrainian migration in the context of global and national challenges of the 21st century: scientific edition]. Lviv, 110 p. (In Ukrainian)

5. Vasilytsiv T. H., Lupak, R. L., & Levits'ka O. O. (2023) Suchasni determinanti aktualizatsii mihratsii molodi Ukrayiny ta yii rehulyuvannya: prevoenniy kontekst [Modern determinants of the actualization of youth migration of Ukraine and its regulation: the pre-war context]. *Akademichni vizii – Academic visions*, vol. 24. Available at: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10043117>

6. Bil' M. M. (2023) Vymushena mihratsiya v umovakh vysokoyi sotsial'noi vrazlyvosti naselennya [Forced migration in conditions of high social vulnerability of the population]. *Migration & Law*, vol. 2 (5–6), pp. 31–43.

7. Suprunovs'kyi, A. I. (2022) Vymushena mihratsiya Ukrayinskykh hromadyan v umovakh rosiys'koho vtorheniya v Ukrayinu [Forced migration of Ukrainian citizens under the conditions of the Russian invasion of Ukraine]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal – Legal scientific electronic journal*, vol. 7, pp. 475–479.

8. Kyselova O. I. (2023) Viyna v Ukrayini ta vymushena mihratsiya yak chynnyky vplyvu na mihratsiynu polityku Yevropeys'koho soyuzu [The war in Ukraine and forced migration as factors influencing the migration policy of the EU]. *Naukovi zapysky L'vivs'koho universytetu biznesu ta prava – Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*, vol. 36, pp. 137–144.

9. Novikova, O. F., Amosha, O. I., Antoniuk, V. P., & others. (2016). *Vnutrishno peremischenni osoby: vid podolannya pereshkod do stratehii uspikhu: monohrafiya* [Internally displaced people: from overcoming obstacles to strategies for success: monograph]. Kyiv: Institut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrayiny. 448 p. (In Ukrainian)

10. Chornovol K. (2023) Yevrokomisiya proponue prodovzhiti tymchasovyy zakhyst dlya bizhentsiv z Ukrayiny [The European Commission proposes to extend temporary protection for refugees from Ukraine]. *UNIAN*. Available at: <https://www.unian.ua/society/ukrajinci-v-yes-yevrokomisiya-proponuye-prodovzhiti-tymchasoviy-zahist-bizhenciv-z-ukrajini-12398511.html> (accessed November 3, 2023).

11. Informatsiya dlya bizhentsiv u Pol'shchi na 2023 rik [Information for refugees in Poland for 2023]. *Enable Me*. Available at: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-pol-si-na-2023-rik-10340> (accessed November 3, 2023).

12. Kalashnyk P. (2023) Skil'ky bizhentsiv mozhut' ne povernutysya v Ukrayinu [How many refugees may not return to Ukraine]. *Forbes Ukrayina – Forbes Ukraine*. Available at: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788> (accessed November 3, 2023).

13. Rejestr PESEL. *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. Available at: <https://www.gov.pl/web/cyfrizacja/rejestr-pesel1> (accessed November 3, 2023).

14. Yatsyuk L. (2023) Pol'sha zminyuye pravyla perebuvannya dlya bizhentsiv z Ukrayiny [Poland changes the rules of stay for refugees from Ukraine]. *Hlavkom*. Available at: <https://glavcom.ua/world/observe/polshcha-zminjuje-pravila-perebuvannja-dlja-bizhentsiv-z-ukrajini-900985.html> (accessed November 3, 2023).

15. Vyplata hroshovoyi dopomohy v Pol'shchi [Payment of cash assistance in Poland]. *KredoBank*. Available at: <https://kredobank.com.ua/private/in-poland/vyplata-groshovoyi-dopomogy-v-polshi> (accessed November 3, 2023).

16. Sotsial'ni vyplaty – informatsiyana broshura [Social benefits – information brochure]. *MapujPomoc.pl*. Available at: <https://mapujpomoc.pl/uk/sotsialni-vyplaty-informatsiyana-br/> (accessed November 3, 2023).

17. Subsidiya na orendu zhytla u Pol'shchi: yak kompensuvati vytraty [Housing rental subsidy in Poland: how to offset costs]. *Visit Ukraine*. Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/935/subsidiya-na-orendu-zitla-u-polshhi-yak-kompensuvati-vitrati> (accessed November 3, 2023).

18. Finansova ta material'na pidtrymka bizhentsiv z Ukrayiny v Pol'shchi [Financial and material support of refugees from Ukraine in Poland]. *MapujPomoc.pl*. Available at: <https://mapujpomoc.pl/uk/finansova-ta-materialna-pidtrymka-b/> (accessed November 3, 2023).

19. Shkola dlya Ukrayins'kykh ditey-bizhentsiv za kordonom. Pravyla vstupu [School for Ukrainian refugee children abroad. Admission rules]. *Enable Me*. Available at: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/skola-dla-ukrainskih-ditej-bizenciv-za-kordonom-pravila-vstupu-8319> (accessed November 3, 2023).

20. Hrubryna A. (2022) Pols'ka bezkoshtovno – oflajn ta onlayn kursy dlya Ukrayintsiv u Pol'shchi [Polish for free – offline and online courses for Ukrainians in Poland]. *Vikna – Windows*. Available at: <https://vikna.tv/styl-zhytlya/polska-bezkoshtovno-oflajn-ta-onlajn-kursy-dlya-ukrayinciv-u-polshhi/> (accessed November 3, 2023).

21. Informatsiya dlya bizhentsiv u Nimechchyni na 2023 rik [Information for refugees in Germany for 2023]. *Enable Me*. Available at: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-nimeccini-na-2023-rik-10345> (accessed November 3, 2023).
22. Dozvil na prozhyvannya u Nimechchyni: v chomu riznitsya mizh Aufenthaltstitel ta Fiktionsbescheinigung [Residence permit in Germany: what is the difference between Aufenthaltstitel and Fiktionsbescheinigung]. *Visit Ukraine*. Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/932/dozvil-na-prozivannya-u-nimeccini-v-comu-rizni-cya-miz-aufenthaltstitel-ta-fiktionsbescheinigung> (accessed November 3, 2023).
23. Zemli Nimechchyny, de pryymayut' bizhentsiv [Lands of Germany where refugees are accepted]. *Laru Helps Ukraine*. Available at: <https://laruhelpsukraine.com/uk/info/zemli-nimechchyny-de-pryjmayut-bizhenciv/> (accessed November 3, 2023).
24. Arovych V. (2023) "Stiny, shcho dopomahayut": yak Ukrayins'kym bizhentsyam znayty zhytlo v Nimechchyni ["Walls that help": how to find housing in Germany for Ukrainian refugees]. *Radio Svoboda – Radio Freedom*. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/poshuk-zhytla-bizhentsi-nimechchyna-helfende-w%C3%A4nde/32550672.html> (accessed November 3, 2023).
25. Subotina O. (2022) Vid 7 yevro za hodynu. Na yakuyu robotu mozhut' rozrakhovuvaty Ukrayinky v Nimechchyni [From 7 euros per hour. What jobs can Ukrainian women expect in Germany]. *Slovo i Dilo – Word and Deed*. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/15/statija/suspilstvo/7-yevro-hodynu.-yaku-robotu-mozhut-rozrakhovuvaty-ukrayinky-nimechchyni> (accessed November 3, 2023).
26. Medychne zabezpechennya dlya bizhentsiv [Medical care for refugees]. *Berlin*. Available at: <https://www.berlin.de/ukraine/uk/pributtja/meditschne-sabespetschennja> (accessed November 3, 2023).
27. Medychne obsluhovuvannya dlya bizhentsiv z Ukrayiny [Medical care for refugees from Ukraine]. *Stadt Leipzig*. Available at: <https://www.leipzig.de/jugend-familie-und-soziales/auslaender-und-migranten/migration-und-integration/ukraine-hilfe/dopomoga-ukrajini/medizinische-versorgung-ukrainisch> (accessed November 3, 2023).
28. Kasyanchuk M. (2023) U Nimechchyni zaprovadzhuyut' zminy dlya Ukrayinskykh bizhentsiv: shcho treba znaty [Germany is introducing changes for Ukrainian refugees: what you need to know]. *24 Zakordon*. Available at: https://zakordon.24tv.ua/brgergeld-nimechchini-shho-treba-znati-pro-viplati-2023-rotsi_n2237432 (accessed November 3, 2023).
29. Nimechchyna pidvyshchyt' vyplaty dlia ukrayins'kykh bizhentsiv: detali [Germany will increase payments for Ukrainian refugees: details]. *Visit Ukraine*. Available at: <https://visitukraine.today/uk/blog/2513/nimeccina-pidvishhit-viplati-dlya-ukrainskix-bizenciv-detali> (accessed November 3, 2023).
30. Lobanova Y. (2023) Kompensatsiia za orendu zhytla u Nimechchyni: yaku dopomohu mozhut' otrymaty ukrayins'ki bizhentsi [Compensation for housing rent in Germany: what assistance can Ukrainian refugees receive]. *Today UA*. Available at: <https://biz.today.ua/kompensatsiya-za-zhytlo-u-nimechchyni-yaku-dopomogu-mozhut-otrymaty-ukrayinski-bizhentsi/> (accessed November 3, 2023).
31. Hroshova dopomoha dlia ukrayins'kykh ditey, narodzhenykh u Nimechchyni [Cash assistance for Ukrainian children born in Germany]. *Laru Helps Ukraine*. Available at: <https://laruhelpsukraine.com/uk/info/groshova-dopomoga-dlya-ukrayinskykh-ditej-narodzhenyh-u-nimechchyni/> (accessed November 3, 2023).
32. Ihityan A. (2022) Shkil'na osvita u Nimechchyni: scho treba znaty ukrayintsiam [School education in Germany: what Ukrainians need to know]. *ZN,UA*. Available at: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/shkilna-osvita-u-nimechchini-shcho-treba-znati-ukrajintsiam.html> (accessed November 3, 2023).
33. Intehratsiini kursy [Integration courses]. *Handbook Germany*. Available at: <https://handbookgermany.de/uk/german-courses> (accessed November 3, 2023).
34. Neschetna S. (2023) Chotyry krainy platiat' ukrayintsiam za povernennia domoiu: sumy vas zdvivuiut' [Four countries pay Ukrainians to return home: the sums will surprise you]. Available at: <https://tsn.ua/exclusive/chotiri-krainy-platyat-ukrayincyam-za-povernennya-dodomu-sumi-divuyut-2435458.html> (accessed November 3, 2023).